grote veengebieden van Holland zal tendertijd door de grote uitgestrektheid het tijverschil aanmerkelijk kleiner zijn geweest dan nu in de Biesbosch. Grote oppervlakten moeten bedekt zijn geweest met een type bos, waaraan eertijds Holland zijn naam ontleende, doch waarvan we thans nergens meer resten kunnen aantreffen. Wellicht zullen in de Biesbosch de voorwaarden gunstig worden voor het weder-ontstaan van dit oerlandschap; reden, waarom we met nieuwsgierigheid de toekomst tegemoet zien.

Dordrecht, september 1957. *Klaas Kimstra.*

De landzoogdieren van het Deltagebied

Een ieder, die de bijgaande overzichtstabel van de landzoogdierenfauna van het Deltagebied bekijkt, moet wel opmerken hóe weinig er eigenlijk van de verspreiding van de zoogdieren in dit gebied bekend is. De gegevens, die ik voor het samenstellen van deze tabel verzamelde, putte ik voor het grootste gedeelte uit artikelen, verslagen en andere publicaties, die in de loop van de laatste honderd jaar zijn verschenen.

Over de landzoogdierenfauna van het Deltagebied als zodanig is echter nimmer iets gepubliceerd. Wel werden enige delen van het gebied onderzocht en de verkregen resultaten gepubliceerd (o.a.: C. J. Verhey, 1954: de Biesbosch, het Eiland van Dordrecht en omgeving; G. F. Wilmink, 1949: Zeeland). Verder geeft Mej. A. Schreuder (1945) nog een overzicht in tabelvorm van de zoogdierenfauna van de eilanden Rozenburg, Voorne, Goeree, Schouwen, Walcheren, Noord- en Zuid-Beveland, maar het betreft hier, evenals de bijdrage van Wilmink, slechts de kleine zoogdierenfauna, waarvan de resten in braakballen kunnen worden aangetroffen. Gegevens over de grotere zoogdieren zijn echter zeer schaars. Van de Egel (Erinaceus europaeus) bij voorbeeld kan ik slechts met zekerheid zeggen dat hij op het Eiland van Dordrecht en Schouwen-Duiveland voorkomt, maar het is wel zeer waarschijnlijk dat de Egel ook in de overige delen van het Deltagebied wordt gevonden. Hetzelfde geldt voor tal van andere soorten; ik heb echter slechts de gegevens in de tabel opgenomen als het dier er met zekerheid gezien was. Vandaar al die „open plekken", die de tabel een onvolledige indruk geven.

De verspreidingsgegevens van de kleine zoogdieren als spitsmuizen (Soricidae), Mol (Talpa europaea), enkele vleermuizen (Chiroptera), woelmuizen (Microtidae) en muizen (Muridae) zijn voornamelijk gebaseerd op de uitkomsten van het braakballenonderzoek. De overige vleermuisgegevens werden ontleend aan de dissertatie van L. Bels (1952) en de publicaties van J. W. Sluiter en P. F. van Heerdt (1954, 1956). Voor het overgrote deel berusten de gegevens van Bels weer op exemplaren die zich in de collecties van de musea te Amsterdam en Leiden bevinden (en in de verzameling van de Rotterdamse Diergaarde, die in de oorlog helaas verloren is gegaan). Aangezien een groot gedeelte van deze museumexemplaren in de vorige eeuw verzameld werden, zeggen ze ons weinig over de huidige samenstelling van de vleermuizenbevolking in het Deltagebied. Gegevens over het (eventueel) voorkomen van de Eekhoorn (Sciurus vulgaris russus) ontbreken, voor zover mij bekend, geheel. Indien deze soort in het gebied geheel zou ontbreken, dan is dat echter zo verwonderlijk nog niet. De Eekhoorn hoort nl. oorspronkelijk niet in het duingebied van Westnederland thuis. In de loop van de vorige eeuw schijnen er exemplaren uit Oostnederland naar de duinen te zijn overgebracht. De zeegaten, die de eilanden in het Deltagebied

De verspreiding van de landzoogdieren in het Deltagebied.	Rozenburg	IJsselmonde	Voorne-Putten	Hoeksche Waard	Eiland van Dordrecht	Land van Altena en de Biesbosch	Tiengemeten	St. Philipsland	Goeree-Overflakkee	Schouwen-Duiveland	Tholen	Noord-Beveland	Walcheren	Zuid-Beveland	Zeeuws-Vlaanderen Oost	Zeeuws-Vlaanderen West
Egel					+					+						
Bosspitsmuis			+		+	+				+	+	+	+	+	+	+
Dwergspitsmuis			+		+	+				+	+	+	+	+	+	
Waterspitsmuis			+		+					+	+	+	+	+	+	
Veldspitsmuis															+	
Huisspitsmuis			+							+	+	+	+	+	+	+
Mol					+	+		+	+		+	+	+	+		
Meervleermuis									+							
Vale Vleermuis														+		
Dwergvleermuis		+			+								+	+		
Laatvlieger		+			+						+	+		+		
Vroegvlieger														+		
Grootoorvleermuis		+			+								+		+	
Konijn	+		+						+	+			+	+	+	+
Haas					+	+			+							
Woelrat			+	+	+	+				+		+	+	+	+	+
Ondergrondse woelmuis															+	
Aardmuis					+	+				+	+				+	
Noordse Woelmuis			+		+	+				+		+				
Muskusrat					+										+	
Bosmuis			+		+	+				+	+	+	+	+	+	+
Dwergmuis	+		+		+	+			+	+		+	+	+	+	+
Bruine rat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Zwarte rat		+											+	+	+	
Huismuis		+	+		+	+				+	+	+	+	+	+	+
Veldmuis	+	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+
Otter			+		+	+						+			+	
Hermelijn					+	+							+			
Wezel					+	+							+			
Bunzing					+	+										
Ree						+										
Das			+								+			+		

Zeeuws-Vlaanderen-Oost is Z.-Vl. ten oosten van de v.m. Braakman.
Zeeuws-Vlaanderen-West is Z.-Vl. ten westen van de v.m. Braakman.

van het vaste land scheiden, vormen een onoverkomelijke hindernis indien de Eekhoorn zich in zuidelijker richting zou willen verbreiden. Ook op de Waddeneilanden ontbreekt deze soort geheel.

Vroegvlieger (Nyctalus noctula), klaar voor de start.

Naar het schijnt wordt de Rosse woelmuis (Clethrionomys glareolus) in het gehele gebied niet gevonden. De dichtstbijzijnde vindplaatsen zijn Bergen op Zoom, Loevestein en Giessendam.

Wat ik van de Egel vertelde gaat ook op voor de Haas (Lepus europaeus), terwijl het Konijn (Oryctolagus cuniculus fodiens) overal voorkomt waar duinen zijn. Evenals in vele andere delen van Nederland zijn vele konijnen hier het slachtoffer geworden van de virusziekte myxomatose, die in september 1953 ons land bereikte. Wel het minst is bekend over de verspreiding van de landroofdieren. Niet alleen in het Deltagebied, maar in geheel Nederland. Vangsten van de Das (Meles meles) zijn bekend van Tholen, Zuid-Beveland (Krabbendijke), terwijl het dier dat omstreeks 1935 op Voorne-Putten werd gevangen, waarschijnlijk een ontsnapt exemplaar was. Hermelijn (Mustela erminea aestiva) en Wezel (Mustela vulgaris) zijn met zekerheid bekend van het Eiland van Dordrecht, het Land van Altena/de Biesbosch (Verhey, 1954) en Walcheren (De Man, 1885). Ook voor deze twee soorten, mede de Bunzing (Putorius putorius) geldt weer wat ook van de Egel gezegd kan worden.

Niet zelden verschijnt er een Ree (Capreolus capreolus) in het kale polderland; zo werd in de winter 1940/1941 op Voorne een dode bok gevonden (Brouwer, 1956). Ook vindt men wel eens in de griendcomplexen van de Biesbosch de sporen van reeën (Verhey, 1956).

Verder mogen we niet vergeten, dat de bijgaande overzichtstabel is samengesteld uit gegevens van publicaties, die zowel voor als na de watersnood van 1953

verschenen zijn. Zo zou het mogelijk kunnen zijn dat soorten, die vóór de overstroming een eiland bevolkten na de drooglegging verdwenen waren en nu dus niet meer op het eiland gevonden worden, ofschoon de tabel hun voorkomen aldaar vermeldt. Het is dus zaak dat, nog vóór de eerste dijk klaar komt, precies bekend is welke soorten de eilanden thans bevolken. Het gaat er niet alleen om te weten welke soorten tengevolge van de watersnood verdwenen, maar het is ook van belang ten aanzien van de wijzigingen, die de samenstelling van de zoogdierenbevolking van de verschillende eilanden na de voltooiing van de Deltawerken eventueel zal ondergaan. Daarom zou de Zoogdier-Werkgroep van de N.J.N. het erg op prijs stellen als zo mogelijk ieder, die in het Deltagebied woont, nauwkeurig elke zoogdierwaarneming noteert en aan ons doorgeeft. Hiervoor zijn bij de C.S.-man: Per Justeren, Roemer Visscherstraat 24, te Amsterdam-West, invulformulieren te verkrijgen. Elke waarneming is welkom, al betreft het „maar" een Veldmuis, Bruine rat of Huismuis.
Doordat de samenstelling van de zoogdierenfauna van het Deltagebied niet nauwkeurig bekend is, valt natuurlijk moeilijk te zeggen, hoe de zoogdierbevolking er uit zal zien wanneer de dijken er liggen. Mogelijk dat de vleermuizen door de enorme hoeveelheden muggen in aantal en/of soorten zullen toenemen en ook zullen er ongetwijfeld nieuwe biotopen gevormd worden, waar soorten, die eerst niet op een bepaald eiland voorkwamen, hetzij door het ontbreken van een geschikte biotoop, hetzij door de onoverkomelijke hindernissen die de zeegaten vormen, nu kans van bestaan zullen vinden. Ook de drooggevallen en daarna beplante voormalige gorzen, slikken en platen zullen niet „zoogdiervrij" blijven. Wezeltjes, Hermelijntjes, verscheidene muizen- en spitsmuizensoorten zullen vast en zeker de nieuwe dijken gaan bevolken en zodoende ook eilanden bereiken, waar nog nimmer tevoren een soortgenoot vaste voet aan wal kreeg. De uitgestrekte riet-, biezen- en wilgenstroken langs het water kunnen door reeën bevolkt worden, terwijl hier ook de Otter (in vele gemeenten in Zeeland is wegens zijn talrijkheid onlangs nog officieel de jacht op dit dier geopend!! Red.) een prachtig biotoop zal vinden. Het is dus afwachten en vooral nauwkeurig toezien hoe zich de eventuele veranderingen zullen voltrekken.
Amsterdam, 27 augustus 1957. *Vincent van Laar.*

Vogels langs Ooster- en Westerschelde

Bij de bekendmaking van het Deltaplan hebben alle vogelvrienden in de lage landen zich afgevraagd: „Wat zullen daarvan de gevolgen zijn?" Vooral onze water- en wadpieten schenen weer eens de dupe van de historie te worden. Het is daarom nodig een nauwkeurig bestek op te maken van de vogelstand in het Deltagebied. Samen met de ervaringen, opgedaan in het IJsselmeer, zullen we ons dan aan voorspellingen kunnen wagen omtrent de biologische veranderingen, als eenmaal de verzoeting van het tot stilstand gebrachte watervlak van het Zeeuwse Meer zal beginnen.
Direkt geïnteresseerd in de voorgenomen afsluiting is de Oosterschelde. Dit enorme bekken is vooral als overwinteringsgebied van eendachtigen zeer waardevol. Het water is er bijzonder voedselrijk. Dit is te verklaren door de hoge temperatuur en het hoge zoutgehalte van deze rustige zeearm.
Vele duizenden scholeksters en wulpen verspreiden zich bij eb over de kilometers ver droogvallende gronden in de oostelijke kom. De bodem is hier voornamelijk